

Tomasz MEYNARSKI 

Uniwersytet Jagielloński

tomasz.mlynarski@uj.edu.pl

IMPLIKACJE NIEPOWODZENIA STABILIZACJI PAŃSTW SAHELU DLA UTRZYMANIA POZYCJI FRANCJI W AFRYCE

ABSTRACT

Implications of the Failure to Stabilise the States of the Sahel for Maintaining France's Position in Africa

Africa had for centuries provided French diplomacy with advantages through which it could realise its power ambitions. In the 1960s, French colonies in sub-Saharan Africa gained full sovereignty and France faced the dilemma of how to preserve “privileged” ties while avoiding the label of the legacy of colonialism? In the 21st century, a strategic foreign policy objective became the stabilisation of the Sahel – a region crucial to France's security. This was reflected in the creation of the G5 Sahel in 2014 and Operation Barkhane. However, subsequent coups in Mali (2020), Burkina Faso (2022) and Niger (2023), with the support of foreign powers, led to the loss of French influence in its traditional sphere of influence.

Keywords: France, G5 Sahel, Africa, loss of influence, new partnership

Słowa kluczowe: Francja, G5 Sahel, Afryka, utrata wpływów, nowe partnerstwo

WPROWADZENIE

Współczesna polityka afrykańska Francji napotyka na trudności wynikające z przeszłości kolonialnej. Szczególnie ostatnia dekada jest przełomowa dla obecności byłej metropolii w regionie Sahelu. Utrata kontroli militarnej wobec umacniających się ugrupowań dżihadystów ukrytych na wydmach pustyni, od Libii po Sudan przez Mauritanię, wypowiedzenie dwustronnych umów wojskowych (Mali, Niger, Burkina Faso), zmniejszenie powiązań ekonomicznych na rzecz Chin i Rosji czy osłabienie wpływów monetarnych Francji na obszarze franka CFA... wszystko to świadczy o utracie budowanej od czasów Charlesa de Gaulle'a strefy wpływów opartej o uprzywilejowaną pozycję polityczno-wojskową Francji we francuskojęzycznej części dawnego imperium kolonialnego¹.

Głównym celem niniejszej analizy jest zbadanie, w jaki sposób porażka francuskich prób stabilizacji w Sahelu wpłynie na strategię polityczną i taktykę dyplomatyczną afrykańskiej Francji. Co oznaczają zmiany uwarunkowań geopolitycznych w Sahelu? Czy będzie to koniec epoki Francji jako „żandarma Afryki”? Czy Francja na trwałe utraciła wpływy w Afryce na rzecz innych mocarstw, czy też może uda się jej odbudować dawną pozycję dzięki przejrzystej współpracy oraz obopólnemu partnerstwu, a tym samym obalić oskarżenia o intencje neokolonialne?² Czy pomimo przeszłości kolonialnej Francja zachowa zdolność do utrzymania baz wojskowych, powiązań gospodarczych i trwałych sojuszy z państwami afrykańskimi? Jakie skutki rodzi wycofanie się francuskich sił zbrojnych z Sahelu dla wizerunku Francji na arenie międzynarodowej?

Badania nad francuską polityką afrykańską stały się przedmiotem wielu opracowań, zwłaszcza w ujęciu historycznym (Bozo, Charillon, Dalloz, Kłosowicz, Lefebvre, Pérouse de Montclos). Brakuje jednak takich, które prezentowałyby skutki jej najnowszej wersji, a to ich zbadanie ma pierwszoplanowe znaczenie dla zrozumienia polityki zagranicznej tego państwa. Artykuł stanowi próbę zweryfikowania hipotezy, zgodnie z którą Francja nie wycofa się z Afryki (ani militarnie, ani gospodarczo) ze względu na odwieczne, niezmiennie interesy – zmieni natomiast retorykę i styl uprawianej polityki na bardziej wrażliwy, otwarty na oczekiwania ze strony państw regionu, ukierunkowany na pozyskanie przychylności rodzimych społeczeństw oraz nadający większą podmiotowość państwom afrykańskim w relacjach bilateralnych. Francja nie zrezygnuje także całkowicie z obecności wojskowej, natomiast zwiększy skalę pomocy rozwojowej jako wyraz przeciwdziałania rosnącej penetracji polityczno-gospodarczej Rosji i Chin w Afryce.

W artykule zaprezentowano rys historyczny uwarunkowań francuskiej obecności w Afryce. Następnie omówiono próbę stabilizacji Sahelu poprzez interwencje wojskowe

¹ Por. J. Dalloz, *La France et le monde depuis 1945*, Paris 2017, s. 195.

² Francja oskarżana jest między innymi o zachęcanie do ludobójstwa (niejednoznaczność operacji Turkus w Rwandzie w 1994 roku, podczas której francuscy żołnierze chronili wycofanie ludobójczego rządu Hutu przed natarciem Rwandyjskiego Frontu Patriotycznego, Tutsi). G. Lagane, *Question internationales en fiche*, Paris 2021, s. 309.

Francji oraz trudne relacje bilateralne w sąsiedztwie Sahelu z wybranymi państwami Afryki Północnej. Scharakteryzowano także wysiłki francuskiej dyplomacji na rzecz poprawy wizerunku i utrzymania więzi kulturowo-gospodarczych z krajami Afryki Zachodniej oraz przedstawiono wizję nowego partnerstwa Francja–Afryka prezydenta Emmanuela Macrona. Podstawę analizy stanowią dokumenty źródłowe (przemówienia, deklaracje polityczne i wywiady medialne, w szczególności prezydenta w latach 2017-2023), uzupełnione o kwerendę dostępnej literatury naukowej w przedmiocie badań.

UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE POLITYKI AFRYKAŃSKIEJ FRANCJI

Francja, obecna w Afryce od czasów nowożytnych, przez stulecia zachowywała wielkie wpływy na kontynencie. W XIX wieku, w trakcie rywalizacji z Wielką Brytanią, rozbudowała drugie po brytyjskim imperium kolonialne³ – przy czym Francja zdominowała głównie Afrykę Północno-Zachodnią i dużą część Afryki Równikowej oraz Madagaskar, podczas gdy Wielka Brytania przejęła kontrolę nad wschodem i południem kontynentu⁴. Zajmując tereny od wybrzeży Morza Śródziemnego po Zatokę Gwinejską i dżunglę Konga, Paryż stworzył dwie główne kolonie: Francuską Afrykę Zachodnią i Francuską Afrykę Równikową (ponad 9 mln km²). W 1895 roku powstała pierwsza z nich. Budowana w kilku etapach federacja kolonii składała się z ośmiu współczesnych państw: Senegalu, Mauretanii, Mali, Nigru, Burkina Faso, Wybrzeża Kości Słoniowej, Beninu i Gwinei. Metropolia utrzymywała represyjny nadzór poprzez stacjonujące w nich wojska francuskie (czerpano korzyści w postaci między innymi uranu, kobaltu, ropy, złota, bawełny, kakao itp.).

Powstanie niepodległych państw afrykańskich wymusiło diametralną zmianę percepcji i polityki wobec swoich dawnych posiadłości. Pomimo ogłoszenia niepodległości (Maroka i Tunezji w 1956; Gwinei w 1958; pozostałych kolonii Afryki Francuskiej w 1960; Algierii w 1962; terytorium Afarów i Issów w 1977, z którego powstało Dżibuti) dawne kolonie nadal pozostawały pod dużym wpływem politycznym, gospodarczym i kulturowym Paryża, który zachowywał uprzywilejowany status w Afryce Zachodniej i Równikowej, stanowiący jeden z fundamentów pozycji Francji jako światowego mocarstwa⁵. Jak słusznie zauważa Robert Kłosowicz, *wę Francji istnieją wciąż silne sentymenty kolonialne, a część polityków nie kryje się z ambicjami wielkomocarstwowymi. Utrzymanie ścisłych związków z byłymi koloniami daje Paryżowi nie tylko wymierne korzyści ekonomiczne, lecz także poczucie posiadania przez ich państwo statusu potęgi*,

³ Francja i Wielka Brytania zarządzały wówczas 95% kontynentu afrykańskiego.

⁴ W czasie kolonizacji Afryki Wielka Brytania zdobyła użyteczne terytoria na wybrzeżu, pozostawiając Francji „akry piasku” w głębi Sahelu. W latach 90. XIX wieku brytyjski premier kpil z „galijskiego koguta”, zachęcając, by *kopał ziemię saharyjskich wydm, ile mu się podoba* (M.-A. Pérouse de Montclos, *La politique de la France au Sahel: une vision militaire*, „Hérodote” 2019/1 (N° 172), s. 145).

⁵ M. Lefebvre, *La politique étrangère de la France*, Paris 2019, s. 48.

*światowej. [...] Polityka Françafrique [czyli sieć regularnych lub nieformalnych powiązań polityczno-dyplomatyczno-wojskowych i gospodarczych – T.M] jest przykładem neokolonializmu, przejawiającym się w realnym wpływie byłej metropolii na politykę i gospodarkę dawnych kolonii, który ma przed wszystkim służyć interesom byłego mocarstwa kolonialnego*⁶.

Francja dążyła do utrzymania bliskich powiązań z państwami powstałymi na gruzach byłego imperium kolonialnego i była żywotnie zainteresowana ich stabilnością (wiązała się z nimi umowami obronnymi, wprowadzała tajne klauzule zezwalające na interwencje zbrojne w sytuacji zagrożenia „zaprzyjaźnionych” władz). W ten sposób od lat 60. do 90. XX wieku zapewniała bezpieczeństwo wybranym reżimom w zamian za ich lojalność geopolityczną na arenie międzynarodowej. W konsekwencji polityka afrykańska Francji naznaczona była wieloma interwencjami, czy to na korzyść reżimów, które chroniła, czy też wspierając ich obalenie (np. Operacja Barracuda w 1979)⁷. W latach 1960-2010 przeprowadziła w Afryce kilkadziesiąt interwencji zbrojnych (np. Kolwezi w 1978, Mauretania w 1977, Czad w 1978 i 1980)⁸, przy czym różniły się one skalą oraz sposobem prowadzenia (pod francuską banderą lub w formule operacji wielostronnych)⁹. W efekcie w odróżnieniu od Wielkiej Brytanii, która wywierała wpływy dyskretnie, zyskała przydomek „żandarma Afryki”.

Utrzymywanie silnych więzów z byłymi koloniami pomagało Francji (stałemu członkowi Rady Bezpieczeństwa ONZ) kontrolować głosy w Zgromadzeniu Ogólnym ONZ, a także zapobiegać „przeciąganiu” nowo powstałych państw do obozu sowieckiego. W tym celu od 1973 Francja promowała szczyty Francja–Afryka i rozbudowała system finansowej pomocy dwustronnej. Na szczeblu wojskowym utrzymywała bazy w Senegal, Gabonie i Dżibuti, w których to w latach 60. XX wieku przebywało ponad 30 000 żołnierzy¹⁰.

W XXI wieku nastąpiło ograniczenie francuskiej obecności militarnej w Afryce, a w 2010 roku liczba sił zbrojnych zmalała do mniej niż 10 000 osób¹¹. Paryż wprawdzie nadal przeprowadzał różne operacje wojskowe – między innymi na Wybrzeżu Kości Słoniowej (2011), w Sahelu (Serval, 2013) i w Republice Środkowoafrykańskiej (Sangaris, 2013-2016) – aczkolwiek władzom nad Sekwaną znacznie trudniej było uzasadnić w oczach opinii międzynarodowej swój interwencjonizm. Ingerowanie w wewnętrzne sprawy państw afrykańskich budziło coraz większe lokalne niezadowolenie,

⁶ R. Kłosowicz, *Konteksty dysfunkcyjności państw Afryki Subsaharyjskiej*, Kraków 2017, s. 172, *Studia nad Rozwojem*.

⁷ G. Lagane, *Question...*, s. 308. W 1960 roku w Federacji Mali stacjonujące tam na podstawie umów wojska francuskie odmówiły pomocy legalnemu rządowi, zagrożonemu przez rebelię, i wsparły zbrojne jego oponentów (S. Parzymies, *Czynnik wojskowy w polityce zagranicznej Francji. 1958-1982*, Warszawa 1984, s. 19).

⁸ F. Bozo, *La politique étrangère de la France depuis 1945*, Paris 2019, s. 155. W latach 1964-2014 miały miejsce aż 52 francuskie interwencje wojskowe w Afryce.

⁹ Więcej w: F. Charillon, *La politique étrangère de la France*, Paris 2011, s. 107.

¹⁰ G. Lagane, *Question...*, s. 308.

¹¹ F. Charillon, *La politique...*, s. 108.

pogłębiało utratę zaufania i burzyło wizerunek Francji. Finalnie Francja została zmuszona do europeizacji swojej polityki afrykańskiej. Wyrazem tego było organizowanie kolejnych strumieni unijnej pomocy rozwojowej, ale także angażowanie europejskich partnerów w operacje wojskowe (np. operacja Artemis w prowincji Ituri w Demokratycznej Republice Konga w 2003 roku czy misja EUFOR w Czadzie i Republice Środkowoafrykańskiej w latach 2007-2009). Nadanie europejskiej etykiety misjom wojskowym służyło dodatkowej legitymizacji obecności francuskiej¹². Zamachy stanu w Mali (2020), Burkina Faso (2022) i Nigrze (2023) udowodniły jednak, że czasy, w których Afryka była kontynentem, gdzie *przy pomocy 500 ludzi Francja jest w stanie zmienić bieg wydarzeń*, bezpowrotnie minęły¹³.

SAHEL JAKO WYZWANIE DLA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO FRANCJI

Polityka Francji w regionie Sahelu nie tylko ma swoje korzenie w historii kolonialnej, ale przede wszystkim wynika ze znaczenia regionu dla jej bezpieczeństwa¹⁴. Jak uważa Hans Morgenthau, w sprawach polityki zagranicznej jedyną obowiązującą zasadą działania jest „interes narodowy”¹⁵. Francuski Strategiczny Przegląd Obrony i Bezpieczeństwa Narodowego z 13 października 2017 roku łączy pojęcia terroryzmu i interesu narodowego, określając obszar na południe od Sahary jako główne źródło zagrożeń i ważny teatr walki z terroryzmem islamskim. Paryż traktuje rosnącą siłę grup dżihadystów w pasie sahelo-saharyjskim jako absolutny priorytet polityki zagranicznej (operacja Barkhane w Sahelu) i kluczowe wyzwanie bezpieczeństwa wewnętrznego (operacja Sentinelle we Francji). Przypominał o tym prezydent Emmanuel Macron w trakcie spotkania z siłami francuskimi w Gao (Mali), w dniu 19 maja 2017: *Zagrożenie, które narodziło się zaledwie kilka kilometrów stąd, bardzo szybko uderzy w kobiety i dzieci we Francji, jeśli nie zainterweniujemy naszymi zdecydowanymi i silnymi działaniami*¹⁶.

Operacja Barkhane. Kryzys w Sahelu był w dużej mierze konsekwencją interwencji Francji (N. Sarkozy 2007-2012) w Libii w 2011 roku¹⁷. Destabilizacja kraju

¹² Tamże, s. 110.

¹³ R. Kłosowicz, *Konteksty...*, s. 171.

¹⁴ T. de Montbrial, D. David, *RAMSES 2020. Un monde sans boussole?* IFRI, RAMSES septembre 2019, s. 257. Sahel należy do obszarów o największym przyroście demograficznym na świecie i przestrzeń niekontrolowanej migracji, a także obszar rosnących wpływów różnych islamskich grup terrorystycznych.

¹⁵ T. de Montbrial, T. Gomart, *Notre intérêt national. Quelle politique étrangère pour la France?*, Paris 2017, s. 227-228.

¹⁶ E. Macron, *Déclaration de M. Emmanuel Macron, Président de la République, sur le rôle des militaires français dans la lutte contre le terrorisme au Mali, à Gao le 19 mai 2017*, [online] <https://www.vie-publique.fr/discours/202860-declaration-de-m-emmanuel-macron-president-de-la-republique-sur-le-ro>, 20 IX 2023. Wszelkie tłumaczenia własne.

¹⁷ P. Boniface, *La géopolitique. 50 fiches pour comprendre l'actualité*, Paris 2022, s. 111, 134.

doprowadziła do ekspansji dżihadystów w kierunku Mali, Nigru i Burkina Faso, które stały się siedliskiem działalności przemytniczej i handlu ludźmi¹⁸. W połowie 2012 roku radykalni islamisci skupieni wokół Al-Ka'idy Islamskiego Maghrebu i ugrupowań satelickich zajęli obszar Azawadu na północy Mali. Dla Francji oznaczało to zagrożenie w postaci zwiększonego napływu imigrantów, przemytu narkotyków, osób i broni. Dążąc do neutralizacji funkcjonujących na tym obszarze grup islamistycznych, w styczniu 2013 prezydent François Hollande (2012-2017) wspólnie z sojusznikami (miedzy innymi: Belgia, Hiszpania, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone) wsparł władze w Bamako w odparciu ofensywy bojowników islamskich (operacja Serval na wniosek tymczasowych władz malijskich). Sukces francuskich sił zbrojnych doprowadził do odzyskania kontroli nad wszystkimi ważniejszymi miastami, ale rozpuścił też długotrwałą wojnę partyzancką. W konsekwencji operacja Serval została przekształcona w największą w XXI wieku francuską operację antyterrorystyczną Barkhane, realizowaną na obszarze Mauretanii, Mali, Nigru, Czadu i Burkina-Faso (tzw. G5)¹⁹.

Oficjalnie jej celem było zwalczanie ugrupowań dżihadystycznych i wsparcie państw regionu G5 w walce z terroryzmem, tak by zapobiec powstaniu „kalifatu” w regionie Sahelu (pośrednio także ochrona interesów i inwestycji francuskiego giganta naftowego Total w Mali czy koncernu jądrowego Areva w Nigrze). Obawiano się bowiem przekształcenia Mali w drugi „Afganistan Sahelu” i stworzenia zaplecza dla międzynarodowego terroryzmu²⁰. Francuzi (wspierani przez Wielką Brytanię, Kanadę i Estonię) zlikwidowali kilka tysięcy dżihadystów, w tym liderów lokalnego odłamu Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu. Jednocześnie jednak kolejni radykałowie znaleźli oparcie w terenie i nie zostali pokonani²¹.

W następnych latach dżihadyzm stanowił coraz poważniejsze zagrożenie dla całej strefy Sahelu, zbyt rozległej, aby mogła być kontrolowana przez 5300 francuskich żołnierzy, wspieranych przez słabo wyposażone siły G5 Sahel. Wobec tego prezydent Macron (2017) podjął starania na rzecz „europeizacji” francuskiej obecności w Sahelu, powołując w marcu 2020 roku wielonarodową misję Takuba. Miała ona za zadanie wesprzeć połączone siły G5 Sahel w trójkącie przygranicznym Mali, Nigru i Burkina Faso; obszarze, który stał się miejscem regularnych zamachów (w 2019 około 4000 ofiar i milion przesiedleńców)²². Siły Takuba miały szkolić oddziały w Mali w strukturze dowodzenia Barkhane (z czasem stając się siłą autonomiczną) w koordynacji z siłami G5 Sahel. Była to próba odciążenia francuskich wojsk w Afryce, ale także zwiększenia

¹⁸ *Tamże*, s. 136-137.

¹⁹ Operacja Barkhane rozpoczęła się 1 sierpnia 2014 i zastąpiła francuskie operacje Serval w Mali oraz Épervier w Czadzie (rozpoczęta w latach 80. XX w. przeciwko plk. Kaddafiemu współpracującemu z ZSRR).

²⁰ M.-A. Pérouse de Montclos, *La politique de la France...*, s. 143.

²¹ Ł. Maślanka, *Bez wyjścia – Francja wobec sporów z Mali i sytuacji w Sahelu*, PISM, 30 V 2022, [online] <https://www.pism.pl/publikacje/bez-wyjscia-francja-wobec-sporow-z-mali-i-sytuacji-w-sahelu>, 22 IX 2023.

²² Boniface, *La géopolitique...*, s. 136-137.

legitymizacji działań Francji w bezpośrednim sąsiedztwie UE²³. Wsparcie UE było dla Francji o tyle istotnie, iż na początku 2020 roku Stany Zjednoczone zapowiedziały zmniejszenie zaangażowania wojskowego w Afryce. Prezydent Macron starał przekonać prezydenta Donalda Trumpa do kontynuowania walki z terroryzmem w Sahelu, a francuska minister sił zbrojnych Florence Parly zabiegała w Waszyngtonie o wstrzymanie planów wycofania sił amerykańskich²⁴.

Próba ratowania sytuacji. Słabość struktur państwowych Mali oraz coraz śmielej osiedlające się na północy kraju grupy islamistyczne, a także przestępcze (np. na północy Mali rebelianci zbierali podatki, a usługi publiczne praktycznie nie istniały²⁵), spowodowały, że francuska obecność, początkowo przyjmowana z radością (2013), zaczęła być krytykowana przez coraz większą część społeczeństwa, które zarzucało misji Barkhane brak przywrócenia porządku²⁶. Niepopularnością cieszyły się także siły G5 Sahel, które poprzez zwalczanie handlu transgranicznego pozbawiały źródeł dochodu i środków do życia dużą część ludności w słabo rozwiniętych regionach. Wreszcie, siły G5 Sahel nie były w stanie przekonać muzułmanów, że nie są zaangażowane w wojnę cywilizacji²⁷. Narastające protesty lokalne wzywające do wycofania wojsk francuskich z regionu zmotywowały prezydenta Macrona do zwołania 13 stycznia 2020 roku szczytu szefów państw Francja–G5 Sahel (Burkina Faso, Czad, Mali, Mauretania, Nigier) w Pau. Jego celem było potwierdzenie mandatu Francji do obecności w regionie, co znalazło wyraz w deklaracji końcowej szefów państw G5 Sahel (determinacja do dalszej walki z grupami terrorystycznymi w pasie Sahelu i Sahary oraz w regionie jeziora Czad), która wzywając do wzmocnienia międzynarodowej obecności, wyrażała wolę kontynuacji wojskowego zaangażowania Francji w Sahelu. Szczyt w Pau stał się sukcesem polityczno-wizerunkowym prezydenta E. Macrona, albowiem osłabiał oskarżenia o neokolonialną politykę Francji. Tym bardziej, że Macron zapowiedział zwiększenie zaangażowania wojskowego (kolejne 600 żołnierzy) w celu zwalczania Państwa Islamskiego Wielkiej Sahary pod wspólnym dowództwem sił Barkhane i państw grupy G5.

Porażka i wycofanie francuskich wojsk z Mali. Po siedmiu latach trwania operacji Barkhane, pomimo stałego wzrostu obecności sił międzynarodowych w regionie, sytuacja bezpieczeństwa w Sahelu ulegała ciągłej degradacji, a zagrożenie islamistyczne nie zmniejszało się. Interwencja Francji nie zapobiegła pojawieniu się nowych ugrupowań, jakie zadomowiły się w środkowym Mali i północnym Burkina Faso²⁸. Walka z terroryzmem w Sahelu opierała się na upadających, skorumpowanych armiach, których

²³ Przejawem dążeń do „europeizacji” wojskowej obecności w Afryce była francusko-niemiecka inicjatywa Partnerstwa dla Bezpieczeństwa i Stabilności w Sahelu (*Partnership for Security and Stability in the Sahel*), zaprezentowana podczas szczytu G7 w Biarritz w sierpniu 2019, obejmująca doposażenie i szkolenie sił bezpieczeństwa G5 Sahel.

²⁴ Francji zależało na wsparciu rozpoznawczym dronów stacjonujących w bazie w Agadez (Niger).

²⁵ M.-A. Pérouse de Montclos, *Faut-il négocier avec les djihadistes au Sahel?*, „Politique étrangère” 2020, no. 1, s. 176.

²⁶ Boniface, *La géopolitique...*, s. 136.

²⁷ Por. M.-A. Pérouse de Montclos, *La politique de la France...*, s. 148.

²⁸ M.-A. Pérouse de Montclos, *Faut-il négocier...*, s. 176.

dysfunkcjonalność w dużej mierze doprowadziła do sukcesu sił dżihadystów (w Mali, którego powierzchnia jest dwukrotnie większa od Francji, nieobecność malijskich sił zbrojnych pozwoliła rebeliantom zdobywać nowe tereny i zaoferować ochronę ubogiej ludności). Francja, były kolonizator, znalazła się w trudnej pozycji, albowiem nie była postrzegana jako neutralny i bezinteresowny gracz, lecz ingerująca neokolonialna potęga, która w oczach biednych mas ukrywała rzeczywisty cel, jakim było zapewnienie władzy „swoim” kandydatom, takim jak prezydent Ibrahim Boubacar Keita w Mali czy Mahamadou Issoufou w Nigrze²⁹. Armia francuska nie zawsze była także w stanie chronić cywilów na miejscu; wręcz przeciwnie, jej obecność czasami prowadziła do odwetu grup dżihadystów na mieszkańcach wiosek oskarżonych o współpracę z interwencyjnymi „wojskami okupacyjnymi”³⁰.

Dodatkowo Francja musiała rywalizować z rozszerzającymi swoje wpływy Chinami i Rosją (ważnymi dostawcami sprzętu wojskowego dla choćby Mali, Nigru czy Sudanu). Kiedy prezydent Rosji Władimir Putin zaprosił afrykańskich szefów rządów i państw do swojego pałacu w Soczi na szczyt Rosja–Afryka (23–24 października 2019), w tym samym czasie rosyjscy najemnicy (tzw. Grupa Wagnera) wkraczali już do Mali i RŚA, rozpowszechniając hasła antykolonialne i podsycając antyfrancuskie nastroje³¹. Choć 3/4 ludzi żyjących na kontynencie afrykańskim ma mniej niż 25 lat – a więc nigdy nie doświadczyło francuskiej kolonizacji – propaganda rosyjska trafiła na podatny grunt, wznecając lokalne protesty i manifestacje. W 2019 roku, w próbie osłabienia rosyjskiej penetracji regionu, prezydent Macron zaproponował nawet W. Putinowi zacieśnienie dialogu dwustronnego, który miał przełożyć się na zbliżenie Rosja–UE. Inicjatywa ta (znana jako tzw. agenda „zaufania i bezpieczeństwa”), nie przyniosła jednak rezultatów i nie skłoniła Moskwy do wycofania Grupy Wagnera z Sahelu³².

W obliczu tych niepowodzeń 9 lipca 2021 roku, podczas wideokonferencji G5 (w trakcie której podejmowano w Paryżu prezydenta Nigru M. Bazouma), prezydent Macron zapowiedział reorganizację i ograniczenie francuskich sił zbrojnych w Sahelu, zamknięcie baz wojskowych w Mali i zawieszenie współpracy dwustronnej z Bamako, oświadczając jednocześnie, że Francja pozostanie lokalnie zaangażowana, ponieważ zabiegają o to państwa regionu³³. Podkreślił też, że celem obecności francuskiej nie jest

²⁹ M.-A. Pérouse de Montclos, *La politique de la France...*, s. 148.

³⁰ *Tamże*, s. 149.

³¹ M. Douet, *Russia's Limited Economic Interests in Africa*, *Le Monde*, 27 VII 2023, [online] https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2023/07/27/russia-s-limited-economic-interests-in-africa_6068687_19.html, 20 X 2023.

³² E. Macron, *Déclaration de presse à l'occasion de l'entretien du Président de la République avec M. Vladimir Poutine, Président de la Fédération de Russie*, Élysée, 20 VIII 2019, [online] <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2019/08/20/declaration-de-presse-demmanuel-macron-president-de-la-republique-avec-vladimir-poutine-president-de-la-federation-de-russie>, 22 X 2023.

³³ E. Macron, *Propos liminaires du président de la République à l'occasion de la conférence de presse conjointe à l'issue du sommet du G5 Sahel*, Élysée, 9 VII 2021, [online] <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2021/07/09/conference-de-presse-a-l-issue-du-sommet-du-g5-sahel>, 22 X 2023. Proces zamykania baz wojskowych (Kidal, Tessalit, Timbuktu) rozpoczął się w drugiej połowie 2021 roku i trwał do połowy 2022.

interwencja wojskowa, ale zwalczanie dwóch głównych organizacji terrorystycznych, Al-Kaidy i Daesh³⁴. Francja miała nadal wspierać władze w Mali, jednak w ramach międzynarodowej operacji sił europejskich Takuba, albowiem, jak ocenił prezydent Macron, [r]olą Francji nie jest ciągle zastępowanie państw w terenie; tym bardziej, że terroryści rozprzestrzenili się na obszarze całej Afryki Zachodniej (między innymi w rejonie przygranicznym Burkiny Faso i Wybrzeża Kości Słoniowej, aż po Zatokę Gwinejską)³⁵.

Pucze wojskowe (sierpień 2020 i maj 2021), przy wsparciu Grupy Wagnera, doprowadziły do poważnych napięć w relacjach francusko-malijskich³⁶. Minister spraw zagranicznych Francji Jean-Yves Le Drian stwierdził, że rządząca krajem junta wojskowa jest nielegalna, a działanie rosyjskich najemników to „sojusz”, który nie walczy z terroryzmem, ale wspiera rebeliantów nieposiadających legitymacji do sprawowania rządów³⁷. Stanowcze wypowiedzi władz francuskich spowodowały reakcję władz Mali, które 31 stycznia 2022 wezwały ambasadora Francji (Joël Meyer) do opuszczenia terytorium kraju w ciągu 72 godzin. Ponadto, Mali oficjalnie zażądało od Francji rewizji dwustronnych umów obronnych, co oznaczało zmianę statusu prawnego francuskich żołnierzy (czyniąc ich pobyt nielegalnym)³⁸. W tych okolicznościach Francja wraz z europejskimi sojusznikami oraz Kanadą ogłosiły 17 lutego 2022 roku wycofanie się z Mali (co nastąpiło 15 sierpnia).

Wycofanie z Burkina Faso. W styczniu i wrześniu 2022 roku doszło do zamachu stanu w Burkina Faso, w wyniku którego do władzy wyniesiono juntę wojskową o jednoznacznie antyzachodnim nastawieniu. Skutkowało to usunięciem z kraju sił francuskich oraz zbliżeniem z Rosją i Turcją³⁹. W listopadzie, na marginesie szczytu frankofonii na Dżerbie w Tunezji, prezydent Macron oskarżył Rosję o szerzenie antyfrancuskiej propagandy, która służyła jej „drapieżnym” ambicjom w regionie⁴⁰.

³⁴ E. Macron, *Propos liminaires...*

³⁵ *Tamże*.

³⁶ Poparcie społeczne dla rebeliantów wzmacniała niezdolność władz do rozwiązywania w sposób neutralny i konstruktywny lokalnych konfliktów rolno-pasterskich i sporów o ziemię (szczególnie wrażliwych wobec problemów pustynnienia).

³⁷ J.-Y. Le Drian, *Déclaration de M. Jean-Yves Le Drian, ministre de l'Europe et des affaires étrangères, en réponse à trois questions sur le Mali, à l'Assemblée nationale, 1er février 2022*, [online] <https://www.vie-publique.fr/discours/283684-jean-yves-le-drian-01022022-mali>, 22 X 2023; J.-Y. Le Drian, *Déclaration de M. Jean-Yves Le Drian, ministre de l'Europe et des affaires étrangères, en réponse à une question sur la situation politique au Mali, à l'Assemblée nationale, 11 janvier 2022*, [online] <https://www.vie-publique.fr/discours/283293-jean-yves-le-drian-11012022-mali>, 23 X 2023.

³⁸ Operacja Serval nadawała status prawny siłom francuskim na terytorium Mali, uzupełniony o dwustronny traktat o współpracy w dziedzinie obrony zawarty w 2014, na okres pięciu lat (automatycznie odnawialny).

³⁹ Ł. Maślanka, *Znikający partnerzy: konsekwencje zamachów stanu w Sahelu dla unijnej polityki bezpieczeństwa*, OSW, 2 XI 2023, [online] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-11-02/znikajacy-partnerzy-konsekwencje-zamachow-stanu-w-sahelu-dla>, 30 X 2023.

⁴⁰ *Macron Accuses Russia of Spreading Anti-French Propaganda in Africa*, The Telegraph, 21 XI 2022, [online] <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2022/11/21/macron-accuses-russia-spreading-anti-french-propaganda-africa>, 30 X 2023. Z kolei Rosja zadeklarowała bezpłatne przekazanie zboża przychylnym sobie państwom afrykańskim (Mali, Burkina-Faso, RŚA).

Kryzys w Mali i Burkina Faso doprowadził do zakończenia misji Takuba (lipiec 2022) oraz operacji Barkhane (9 listopada 2022)⁴¹.

Utrata wpływów w Nigrze. Strategicznym celem Francji stało się uniknięcie „efektu domina”, czyli niedopuszczenie do przewrotu wojskowego w Nigrze, do którego (obok Czadu) miała nastąpić relokacja francuskich sił przeciw dżihadystom⁴². Dlatego też Francja kontynuowała silne wsparcie dla demokratycznie wybranego prezydenta Mohameda Bazouma. Zgoda na przyjęcie francuskich i europejskich oddziałów wycofywanych z Mali wywołała jednak liczne protesty społeczne i falę ruchów antyfrancuskich, wspieranych przez rosyjską dezinformację i propagandę (na ulicach pojawiły się rosyjskie flagi jako symbol zmiany *status quo*). To doprowadziło do przewrotu wojskowego 26 lipca 2023 roku i obalenia prezydenta Bazouma przez prorosyjskiego generała Abdourahamane’a Tschianiego⁴³.

Francja nadal uznawała prezydenta Bazoumę za jedyne legalne przywódcę Nigru, lecz była bezradna wobec mającego poparcie społeczne puczu, mocno zakorzenionego w populacji nigeryjskiej⁴⁴. Junta wojskowa zażądała wydalenia francuskiego ambasadora oraz wojsk. Powstanie autorytarnego reżimu (**wypowiedział umowy o współpracy wojskowej i obronnej z Francją**) współpracującego z Rosją stanowiło kolejną porażkę francuskich interesów w Sahelu. 24 września 2023 roku prezydent Macron zapowiedział zakończenie współpracy wojskowej i wycofanie z Nigru oddziałów wojskowych (ok. 1,5 tys. francuskich żołnierzy) stacjonujących w bazach w Niamey, Ouallam i Ayorou, w tzw. strefie trzech granic pomiędzy Nigrem, Burkina Faso i Mali⁴⁵.

Niepewna obecność w Czadzie. Po śmierci prezydenta Idrissa Déby’ego (kwiecień 2021), który przez 30 lat rządził żelazną ręką, utrzymując sojusz z Francją, kraj ten wkroczył w okres niepewności w polityce wewnętrznej⁴⁶. Ze względu na potencjał militarny (w ramach sił G5 Sahel) ewentualne ograniczenie zaangażowania Czadu w operacje

⁴¹ E. Macron, *Discours du Président de la République la Revue nationale stratégique*, Élysée, 9 XI 2022, [online] <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2022/11/09/a-toulon-le-president-de-la-republique-presente-la-revue-nationale-strategique>, 30 X 2023.

⁴² Niger był jednym z głównych dostawców uranu do Francji, pokrywając 20% importu, a grupa Oranu, jedna z największych na świecie firm zajmujących się wydobywaniem uranu, czerpała duże korzyści ze współpracy z władzami w Niamey (A. Maad, *How Dependent is France on Niger's Uranium?*, *Le Monde*, 4 VIII 2023, [online] https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2023/08/04/how-dependent-is-france-on-niger-s-uranium_6080772_8.html, 3 X 2023).

⁴³ Przejęcie władzy przez puczystów w Nigrze to również porażka dla Stanów Zjednoczonych, które zbudowały w tym kraju bazę dronów, kosztem 110 mln dol., jako centrum operacji antyterrorystycznych w całej Afryce Północnej (J. Lewis, *The Coup in Niger and Its Russian Backers*, *RDI*, 17 VIII 2023, [online] <https://rdi.org/articles/the-coup-in-niger-and-its-russian-backers>, 3 XI 2023).

⁴⁴ A. Antil, *Coup d'État au Niger: «Ily a un risque de décrochage sécuritaire»*, *IFRI*, 27 VII 2023, [online] <https://www.ifri.org/fr/espace-media/lifri-medias/coup-detat-niger-y-un-risque-de-decrochage-securitaire>, 5 XI 2023.

⁴⁵ *Tamże*.

⁴⁶ Idrissa Déby zginął w niejasnych okolicznościach, gdy wizytował czadyjskie wojska toczące walki z antyrządowymi rebeliantami na pograniczu z Libią.

przeciwko islamistycznym bojownikom byłoby „ciosem” dla Francji. W dniach 4-5 lipca 2021 roku, w trakcie wizyty roboczej we Francji Mahamata Idrissa Déby’ego, przewodniczącego Tymczasowej Rady Wojskowej Czadu (i syna zmarłego prezydenta), Macron wprowadził uzyskanie zapewnienia utrzymania zaangażowania sił czadyjskich, jednak trudna sytuacja w kraju, który stanął na skraju rebelii, spowodowały, że relacje z Czadem stały się chwiejne i nieprzewidywalne⁴⁷.

LIBIA, ALGERIA... TRUDNE RELACJE FRANCJI W SĄSIEDZTWIE SAHELU

Kluczem do sukcesu francuskich operacji w Sahelu byłoby włączenie dużych państw sąsiadujących z regionem, zwłaszcza Algierii i Libii. Niestety relacje z nimi są trudne i obciążone skutkami błędów francuskiej dyplomacji sprzed lat.

Chaos i niestabilność Libii. Związki francusko-libijskie uległy zacieśnieniu przez prezydenta Nicolasa Sarkozy’ego (2007-2012), który liczył na sprzedaż broni i cywilnych technologii jądrowych do Libii oraz korzyści z importu libijskiej ropy. W momencie wybuchu rewolucji Arabskiej Wiosny (2011) Paryż wsparł jednak przeciwników dyktatora (operacja Harmattan), co pośrednio doprowadziło do upadku reżimu Kaddafiego i pograżyło Libię w trwającej od ponad dekady wojnie domowej. Destabilizacja państwa wpłynęła na wzrost napływu imigrantów do Francji i Europy oraz pogorszenie poziomu bezpieczeństwa w samym Sahelu (przemyt narkotyków, uzbrojenia). Napięte relacje bilateralne pogorszyło spięcie z Turcją, którą w 2020 roku Paryż oskarżył o zaangażowanie w konflikt wewnętrzny tysięcy syryjskich bojowników sprowadzanych do Libii, co stworzyło zagrożenie dla Europy, 200 km od włoskiego wybrzeża⁴⁸. Wybór na urząd premiera Abdula Hamida Dbeibaha (15 marca 2021), uznawanego za bliskiego Turcji i islamistycznemu Bractwu Muzułmańskiemu, jeszcze bardziej pogłębił napięcia na linii Paryż–Trypolis–Ankara. Korzystając z przedłużającej się wojny domowej, również i Rosja (poprzez Grupę Wagnera) dążyła do „zainstalowania” w Libii wysuniętej bazy dla działań w Czadzie, Mali i Nigrze, poprzez silne oddziaływanie na lokalne społeczności w południowych regionach kraju⁴⁹. Celem Ankary i Moskwy stało się bowiem wyparcie francuskich (i włoskich) wpływów z Libii.

⁴⁷ Jeszcze w lutym 2019 roku francuskie lotnictwo, działające w ramach operacji Barkhane, na prośbę prezydenta Czadu dokonało interwencji i zbombardowało kolumnę kilkudziesięciu samochodów na pograniczu libijsko-czadyjskim, zmierzających z terytorium Libii do Ndżameny celem jego obalenia.

⁴⁸ J. Jabbour, *La Turquie: une puissance émergente qui n’a pas les moyens de ses ambitions*, „Politique étrangère” 2020, vol. 85, no. 4, s. 102. Napięcia podsylił incydent w czerwcu 2020 roku pomiędzy francuską fregatą Courbet a okrętami tureckiej marynarki wojennej, które eskortowały statek podejrzewany o transport broni do Libii wbrew embargu ONZ. Okręty tureckie wymierzyły we francuski statek ogień, doprowadzając do kryzysu w NATO oraz napięć dyplomatycznych na linii Paryż–Ankara.

⁴⁹ T. Otłowski, *Działania grupy Wagnera w Libii i regionie Sahelu po nieudanym „puczu” w Rosji – business as usual?*, Pulaski Policy Paper, no. 33, 4 VIII 2023, [online] <https://pulaski.pl/dzialania-grupy-wagnera-w-libii-i-regionie-sahelu-po-nieudanym-puczu-w-rosji-business-as-usual>, 4 XI 2023.

Trudne relacje z Algierią. Algieria mogłaby odegrać stabilizującą rolę wobec zagrożeń w Sahelu, jako siła równoważąca, której głos liczy się w Afryce Północnej i basenie Morza Śródziemnego – jednak stosunki Francji z Algierią były naznaczone niechęcią do zainstalowania francuskich baz w Sahelu. Wynikało to z obawy, że w wyniku ofensywy w północnym Mali dżihadysty, którzy zdążyli zadomowić się w Timbuktu, powrócą do Algierii. Wzajemne relacje znalazły się w głębokim kryzysie po wywiadzie prezydenta Macrona, w którym oskarżył system polityczno-wojskowy Algierii o czerpanie korzyści z przyjętej narracji *opartej na nienawiści do Francji*⁵⁰. Macron skrytykował politykę historyczną Algierii oraz zakwestionował istnienie narodu algierskiego przed francuskim podbojem tej prowincji Imperium Osmańskiego w 1830 roku⁵¹. W konsekwencji Algieria wstrzymała zezwolenie na przelot nad swoim terytorium dla francuskich samolotów wojskowych wykonujących misje w regionie Sahelu (wyjątek stanowiła ewakuacja rannych żołnierzy)⁵². Francja z kolei ograniczyła o połowę liczbę wiz wydawanych Algierczykom (także Marokańczykom i Tunezyjczykom), zarzucając państwu brak współpracy w readmisji nielegalnych emigrantów. 8 grudnia 2021 w Algierii wizytę złożył szef francuskiej dyplomacji. Le Drian starał się o cofnięcie decyzji z 3 października o zakazie przelotu nad algierskim terytorium dla francuskich samolotów. Cel osiągnięto dopiero 17 lutego następnego roku, po serii zabiegów dyplomatycznych ze strony Francji na rzecz normalizacji stosunków⁵³.

⁵⁰ *L'Algérie interdit le survol de son territoire aux avions militaires français*, France24, 3 X 2021, [online] <https://www.france24.com/fr/info-en-continu/20211003-l-alg%C3%A9rie-interdit-le-survol-de-son-territoire-aux-avions-militaires-fran%C3%A7ais>, 5 XI 2023; P. Airault, *France-Algérie: Emmanuel Macron cherche (en vain) à joindre le président Tebboune*, l'Opinion, 9 XI 2021, [online] <https://www.lopinion.fr/international/france-algerie-emmanuel-macron-cherche-en-vain-a-joindre-le-president-tebboune>, 6 XI 2023.

⁵¹ M. Aldebert, *Existait-il une nation algérienne avant la colonisation française?*, Le Figaro, 11 X 2021, [online] <https://www.lefigaro.fr/international/existait-il-une-nation-algerienne-avant-la-colonisation-francaise-20211011>, 6 XI 2023.

⁵² *L'Algérie rappelle son ambassadeur en France après des propos critiques d'Emmanuel Macron*, France24, 2 X 2021, [online] <https://www.france24.com/fr/afrique/20211002-l-alg%C3%A9rie-rappelle-son-ambassadeur-en-france-pour-consultations>, 5 XI 2023. Były prezydent Abd al-Aziz Bouteflika zgodził się w 2013 roku, by samoloty francuskie przelatywały przez Algierię w celu wykonywania operacji na północy Mali.

⁵³ *Algérie-France: les appareils militaires français de nouveau autorisés à survoler le territoire*, Jeune Afrique, 17 II 2022, [online] <https://www.jeuneafrique.com/1314681/politique/algerie-france-les-appareils-militaires-francais-de-nouveau-autorises-a-survoler-le-territoire>, 6 XI 2023. Relacje francusko-algierskie pozostają silnie zdeterminowane przeszłością historyczną oraz brakiem przeprosin Francji za wojnę w Algierii. Jednym z trudniejszych problemów we wzajemnych stosunkach pozostaje także kwestia skutków przeprowadzanych w latach 1960-1966 prób jądrowych Francji na Saharze, które doprowadziły do jej ogromnego skażenia.

PROBLEM UTRZYMANIA WIĘZI GOSPODARCZYCH FRANCJI Z AFRYKĄ

Ewolucję stosunków gospodarczych Francji z Afryką należy rozpatrywać na płaszczyźnie trzech aspektów: relacji handlowych, powiązań walutowych oraz polityki pomocowo-rozwojowej⁵⁴.

„Zmierzch” relacji handlowych. W XX wieku kolonie francuskie były ważnym ogniwem francuskiej gospodarki. W latach 60. handel z krajami Afryki Subsaharyjskiej stanowił 40% całkowitego handlu zagranicznego Francji⁵⁵. W kolejnych dekadach udział Afryki we francuskiej gospodarce systematycznie się kurczył (szczególnie w części francuskojęzycznej). Współcześnie Francja wprowadziła zachowuje niewielką nadwyżkę handlową i nadal jest drugim co do wielkości eksporterem z Europy do Afryki⁵⁶, aczkolwiek kontynent odpowiada za zaledwie 2% handlu Francji (w 2022 roku)⁵⁷.

Do stopniowej degradacji tych więzi ekonomicznych przyczyniła się między innymi aktywność ChRL (ok. 22-25% globalnego handlu Afryki odbywa się z Chinami)⁵⁸. Pekin, który nie musi dźwigać ciężaru dziedzictwa kolonialnego, stanowi konkurencję dla UE (pożyczki Chin vs. pomoc rozwojowa UE)⁵⁹. W latach 2014-2018 Francja (z udziałem 8%) znalazła się dopiero na trzecim miejscu wśród państw inwestujących w Afryce, a głównym źródłem BIZ na kontynencie afrykańskim były inwestycje chińskie (16%) i amerykańskie (8%)⁶⁰. Rywalizacja toczy się nie tylko z Chinami, ale także z innymi krajami, takimi jak Indie, Rosja oraz Niemcy, które w 2017 roku (8,3 mld euro nadwyżki w handlu) odebrały Francji (5,6 mld euro) pozycję pierwszego europejskiego dostawcy na rynki afrykańskie⁶¹.

⁵⁴ P. Hugon, *La politique économique de la France en Afrique. La fin des rentes coloniales?*, „Politique africaine” 2007/1 (N° 105), s. 54-69.

⁵⁵ Por. G. Lagane, *Question...*, s. 309.

⁵⁶ W 2019 roku Francja sprzedała do Afryki towary i usługi o wartości 29,5 mld euro i zakupiła o wartości 26 mld euro (*Les chiffres du commerce entre la France et les pays africains* (2019), Agence Ecofin, 13 XI 2020, [online] <https://www.agenceecofin.com/multimedia/1311-82426-les-chiffres-du-commerce-entre-la-france-et-les-pays-africains-2019-infographie>, 15 XI 2023).

⁵⁷ *Les échanges commerciaux et les investissements entre la France et les pays d'Afrique subsaharienne en 2022*, Objectif Afrique, 7 VI 2023, [online] <https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/2023/06/07/a-la-une-d-objectif-afrique-les-perspectives-economiques-regionales-du-fmi-pour-l-afrique-subsa-harienne-en-2023-et-2024>, 23 XI 2023.

⁵⁸ Na początku XXI wieku Chiny osiągnęły poziom eksportu do Afryki dorównujący niemal sumie wszystkich państw UE.

⁵⁹ T. Młynarski, *Chiny w Afryce – szansa czy neokolonializm w XXI wieku? Wybrane aspekty chińskiej obecności na kontynencie*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2012, nr 1, s. 25-41.

⁶⁰ *Leading Sources of Foreign Direct Investment (FDI) into Africa between 2014 and 2018*, Statista, 8 VI 2022, [online] <https://www.statista.com/statistics/1122389/leading-countries-for-fdi-in-africa-by-investor-country>, 15 XI 2023.

⁶¹ *Africa-EU Trade in Goods: €18 Billion Surplus*, Eurostat, 15 XI 2018, [online] <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20181115-1?inheritRedirect=true>, 16 XI 2023.

Ograniczenie powiązań monetarnych. Przez dekady Francja zachowywała istotny wpływ na politykę monetarną krajów Afryki Zachodniej i Środkowej za sprawą strefy franka i wspólnej waluty utworzonej pod koniec lat 30. XX wieku jako jednostki monetarnej we francuskich posiadłościach kolonialnych (pierwotna nazwa waluty, która weszła do obiegu po II wojnie światowej w grudniu 1945 roku, brzmiała: „frank kolonii francuskich”)⁶². Frank CFA (*Communauté financière africaine*), używany przez 15 państw (168 mln mieszkańców), gwarantował stabilność monetarną gospodarek strefy frankowej, albowiem waluta strefy była w pełni wymiennalna na franka francuskiego po stałym kursie, przy czym „ceną” za to był obowiązek depozytu w banku centralnym Francji (*Banque de France*) 50% rezerw walutowych państw strefy⁶³. W latach 90. nastąpiła dewaluacja franka CFA (1994) – która zakończyła 40-letni parytet franka francuskiego i franka CFA – oraz dalsza ewolucja wynikająca z wprowadzenia euro w 1999 roku.

Na początku XXI wieku strefa franka CFA poddana została silnej krytyce państw afrykańskich⁶⁴, postrzegających ją jako symbol dziedzictwa kolonializmu gospodarczo-monetarnego („kolonialne podatki”) oraz element kontroli Francji nad swoimi dawnymi terytoriami. W trakcie wizyty w Wybrzeżu Kości Słoniowej (21 grudnia 2019) prezydent Macron w obecności prezydenta Alassane’a Ouattary zapowiedział likwidację strefy monetarnej franka CFA jako reliktu kolonialnej przeszłości Francji w Afryce, a także przekazanie rezerw walutowych poszczególnym krajom afrykańskim⁶⁵. Reorganizacja waluty, poprzez zmniejszenie zależności od francuskiego skarbu państwa stref walutowych Zachodniej (UMOA) i Środkowej (UMAC) Afryki, miała stworzyć poczucie partnerstwa opartego na szacunku. Decyzje te podjęto jeszcze przed ustaleniami państw UEMOA⁶⁶, które w 2020 roku postanowiły zastąpić system oparty na franku CFA wspólną nową walutą – ECO⁶⁷. Oznaczało to, że odtąd Centralny Bank Państw

⁶² Składa się z trzech stref, z których każda ma bank centralny i własną walutę: Strefa Zachodnioafrykańskiej Unii Gospodarczej i Walutowej (UMOA, *Union Economique et Monétaire Ouest Africaine*: Beninu, Burkina Faso, Wybrzeża Kości Słoniowej, Gwinei-Bissau, Mali, Nigru, Senegalu i Togo); Strefa Środkowoafrykańskiej Unii Walutowej (UMAC, *Union monétaire de l'Afrique centrale*: Kamerunu, Kongo, Gabonu, Gwinei Równikowej, Republiki Środkowoafrykańskiej i Czadu); Związek Komorów używa franka komorskiego (KMF) (zob. *La coopération monétaire entre l'Afrique et la France: le franc CFA*, France Diplomatie, XII 2021, [online] <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/afrique/la-cooperation-monetaire-entre-l-afrique-et-la-france-le-franc-cfa>, 22 XI 2023).

⁶³ Por. K. Mitręga-Niestrój, *Funkcjonowanie strefy franka CFA – wstęp do krytycznej analizy*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2017, t. 51, nr 4, s. 250.

⁶⁴ Pojawiały się między innymi postulaty oparcia kursu o szerszy koszyk walut (euro, dolar, juan) odnoszący się do głównych partnerów handlowych państw strefy CFA.

⁶⁵ E. Macron, *Déclaration de M. Emmanuel Macron, Président de la République sur les relations franco-ivoiriennes, la lutte contre le terrorisme au Sahel et le franc CFA, à Abidjan Élysée le 21 décembre 2019*, [online] <https://www.vie-publique.fr/discours/272549-emmanuel-macron-21122019-france-cote-divoire-lutte-contre-terrorisme>, 13 XI 2023.

⁶⁶ Współpraca walutowa między Francją a UEMOA prowadzona była w ramach porozumienia z 1973 roku.

⁶⁷ A. Traoré, *UEMOA: La monnaie unique Eco retardée par le Coronavirus?*, La Nouvelle Tribune, 29 IV 2020, [online] https://lanouvelletribune.info/2020/04/uemoa-la-monnaie-unique-retardee-par-le-coronavirus/#google_vignette, 23 XI 2023. Planowane na 1 lipca 2020 roku przejście z CFA

Afryki Zachodniej (BCEAO) nie będzie zobowiązany do przekazywania przez państwa wchodzące w skład unii walutowej połowy swoich rezerw walutowych *Banque de France*, a przedstawiciele Francji nie będą już zasiadać w organach zarządczych Unii Gospodarczo-Walutowej Afryki Zachodniej (Radzie Dyrektorów i Komitecie Polityki Pieniężnej Banku BCEAO, jak i w Komisji Bankowej UEMOA). Zachowano jednak sztywne powiązanie waluty ECO z euro⁶⁸.

Próba utrzymania pomocy rozwojowej. Afryka znajduje się w centrum dyplomacji ekonomicznej Francji, będąc odbiorcą 1/3 bilateralnej pomocy rozwojowej (stan na rok 2022: 12,3 mld euro). W okresie zimnej wojny polityka gospodarcza Francji wobec Afryki Subsaharyjskiej odzwierciedlała, w tradycji gaullońskiej, znaczenie geopolityczne, jakie Paryż przywiązywał do tego regionu. W obawie, że kraje afrykańskie zostaną przeciągnięte w orbitę wpływów sowieckich i amerykańskich, Francja oferowała znaczną pomoc i wsparcie finansowe zaprzyjaźnionym reżimom we francuskojęzycznej Afryce, przy czym pomoc ta ukierunkowana była nie tyle na ich rozwój, co na interesy geostrategiczne lub kulturalne Francji (np. ropa, uran, obrona świata francuskojęzycznego)⁶⁹. Współcześnie największą część francuskiej pomocy dwustronnej przeznaczają na infrastrukturę i usługi społeczne, w tym edukację i walkę z radykalizmem, inicjatywy w zakresie zdrowia publicznego czy usługi użyteczności publicznej, takie jak dystrybucja wody bądź usługi sanitarne⁷⁰.

Wsparciu gospodarczemu G5 Sahel służyło powołanie w lipcu 2017 roku z inicjatywy Francji Sojuszu na rzecz Sahelu (*Alliance pour Sahel*) – w obecności prezydenta Macrona, kanclerz Angeli Merkel i Wysokiej Przedstawiciel Unii Europejskiej Federiki Mogherini⁷¹. Oprócz projektów rozwojowych w Sahelu Francja angażuje się także na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w wymiarze całego kontynentu afrykańskiego. Jednym z przykładów takich działań są organizowane od 1973 szczyty

na Eco zostało opóźnione z powodu trudności związanych z pandemią COVID-19. Nazwa „Eco” w rzeczywistości jest nazwą wybraną dla przyszłej wspólnej waluty 15 krajów Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS) do 2027; por. K. Nubukpo, *Du franc CFA à l'éco en Afrique de l'Ouest*, „Études” 2021, no. 3, s. 19-30.

⁶⁸ Frank CFA był związany stałym kursem wymiany z frankiem francuskim, a następnie z euro (100 centimów).

⁶⁹ P. Hugon, *La politique économique de la France...*, s. 59.

⁷⁰ Poprzez Francuską Agencję Rozwoju (*Agence Française de Développement* – AFD) i Państwowy Bank Inwestycyjny (*Banque Publique d'Investissement* – BPI) była metropolia wspiera afrykańskie przedsiębiorstwa (dofinansowania, kredyty) i inwestycje infrastrukturalne. W 2020 roku aż 18 z 19 krajów najuboższych, którym przyznano pomoc (2,9 mld euro), znajdowało się w Afryce (głównie kraje francuskojęzyczne). *L'Afrique, priorité de l'aide publique au développement française*, France Diplomatie, V 2021, [online] <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/afrique/l-afrique-priorite-de-l-aide-publique-au-developpement-francaise>, 25 XI 2023.

⁷¹ Inicjatywa przekształciła się w międzynarodową platformę 26 członków (dołączyli do niej między innymi: Bank Światowy, Afrykański Bank Rozwoju, UNDP, Europejski Bank Inwestycyjny, niektóre kraje europejskie oraz Stany Zjednoczone i Kanada), odpowiedzialną za dystrybucję i lepsze ukierunkowanie pomocy rozwojowej dla krajów regionu w pięciu obszarach: zatrudnienia i edukacji; rolno-żywnościowym; energetyczno-klimatycznym; administracja i decentralizacja. W 2021 roku Sojusz Sahelu wspierał prawie 1200 projektów na łączną kwotę 26,5 mld euro.

Afryka–Francja, bez udziału afrykańskich głów państw, ale z udziałem przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego oraz organizacji pozarządowych. 8 października 2021 roku w Montpellier, w trakcie szczytu, prezydent Macron zapowiedział powstanie funduszu wspierającego działania afrykańskich aktorów przemian demokratycznych, jak również podjęcie prac w celu utworzenia instytucji promującej rozwój współpracy kulturalnej, badawczej i biznesowej Francji z Afryką.

Pomimo tych wysiłków należy odnotować osłabienie wpływów ekonomicznych Francji w Afryce na skutek penetracji gospodarczej krajów wschodzących (Chiny, Indie). W ciągu ostatnich 20 lat Chiny stały się głównym darczyńcą Afryki Subsaharyjskiej, posiadając 62,1% jej długu⁷², a Państwo Środka urosło do rangi pierwszego partnera handlowego, wypierając tradycyjnych graczy z Europy.

WIZJA NOWEGO PARTNERSTWA FRANCJA–AFRYKA EMMANUELA MACRONA

Emmanuel Macron w latach 2017-2023 (do lutego) odbył 17 podróży do Afryki i został przyjęty w 21 krajach. Celem tych wizyt było podkreślenie więzi kulturowych i gospodarczych z byłymi koloniami. Poprawa relacji z państwami afrykańskimi stała się jednym z priorytetów polityki zagranicznej prezydenta, co wyraził w trakcie pierwszej oficjalnej wizyty w Afryce (Burkina Faso, Wybrzeże Kości Słoniowej, Ghana: 28-30 listopada 2017). Przedstawił wtedy nowe zasady bliskiego partnerstwa Francji z krajami Afryki. Podczas przemowy na uniwersytecie w Wagadugu (Burkina Faso) mówił o francuskiej odpowiedzialności za losy Afryki, w tym o kwestiach kolonializmu, który nazwał okresem „niezaprzeczalnych zbrodni” na mieszkańcach Afryki⁷³. Macron zapewnił, że *nie ma już afrykańskiej polityki Francji (Françafrique)*, i zaproponował odnowienie stosunków w zakresie edukacji, innowacji, handlu, wymiany kulturalnej oraz walki ze zmianami klimatycznymi. Zapowiedział także zwrot dzieł sztuki zagrabionych krajom pochodzenia w czasach kolonialnych jako elementu ich dziedzictwa kulturowego (między innymi do Beninu powróciło 26 dzieł tzw. Skarbu Behanzin, zrabowanego w 1892).

Porażka Francji w Sahelu zmusiła Paryż do całkowitego przeglądu swoich stosunków z krajami afrykańskimi, nie tylko w Sahelu⁷⁴. Koncepcja prezydenta polegała na nieingerowaniu w wewnętrzne sprawy swoich byłych kolonii oraz zdobyciu serc i umysłów społeczeństw poprzez dodatkową publiczną pomoc rozwojową, traktowaną jako

⁷² L. Bertrand, S. Zoghely, *Le positionnement de la Chine parmi les bailleurs en Afrique subsaharienne*, TrésorEco, no. 292, XI 2021, s. 1, [online] <https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/6d741555-355a-4b18-94b9-48d2d6e7d0ae/files/d5db3a8d-3b97-4b44-800c-760921e555c5>, 29 XI 2023.

⁷³ E. Macron, *Discours d'Emmanuel Macron à l'université de Ouagadougou*, Élysée, 28 XI 2017, [online] <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2017/11/28/discours-demmanuel-macron-a-luniversite-de-ouagadougou>, 25 IX 2023.

⁷⁴ Por. M. Chemillier-Gendreau, *Quel avenir politique pour le Mali?*, „Politique étrangère” 2021, no. 4, s. 133.

instrument realizacji celów strategicznych (i wojskowych), w tym powstrzymania presji migracyjnej w kierunku Europy. Podczas przemówienia poświęconego strategii dyplomatycznej i wojskowej Francji w Afryce (27 lutego 2023), tuż przed pierwszą podróżą do Afryki Środkowej w drugiej kadencji prezydenckiej (Gabon, Angola, Kongo i Demokratyczna Republika Konga), Macron przyznał, że Francja musi wykazać się „głębką pokorą” w Afryce, a francuska obecność wojskowa musi zostać zorganizowana w oparciu o partnerstwa, o które zawnioskują same kraje afrykańskie⁷⁵. Z tego też względu zapowiedział dalsze zmniejszanie i reorganizację francuskiej obecności wojskowej poprzez przekształcenie baz wojskowych w militarne ośrodki szkoleniowe („akademie” lub bazy partnerskie), współprowadzone przez armię francuską i armię państwa-gospodarza (jednak nie ich likwidację)⁷⁶.

Francuski prezydent wrócił także do sprawy „końca ery *Françafrique*”, zapewniając, iż Francji przypisuje się intencje, których już *nie ma*⁷⁷. Macron ogłosił również plan przyjęcia ustawy o *restytucji dzieł sztuki na rzecz krajów afrykańskich, które o to proszą*. Przypomniął o uruchomieniu funduszu (40 mln euro) dla francuskich ambasad we francuskojęzycznych krajach Afryki, w celu prowadzenia bardziej ofensywnych kampanii komunikacyjnych służących wzmocnieniu wizerunku Francji na kontynencie. W trakcie spotkania z ambasadorami (Francja posiada 42 ambasady w 49 krajach subsaharyjskich) w sierpniu 2023 roku ocenił, iż polityka Francji wobec Afryki musi wyzbyć się „paternalizmu” i opierać się na pogłębionych partnerstwach, aczkolwiek być też pozbawiona „jakiegokolwiek słabości” w regionie Sahelu, który ogarnęła – jak stwierdził – „epidemia puczy”⁷⁸. Według Macrona nastroje antyfrancuskie to wynik strategii kontrwplywu i dezinformacji rosyjskich najemników Wagnera, których określił mianem „grupy najemników-kryminalistów” siejących spustoszenie w krajach afrykańskich⁷⁹.

⁷⁵ N. Bazié, *Wagner «c'est l'assurance vie des régimes défaillants et des putschistes»*, Emmanuel Macron, Libreinfo, 28 II 2023, [online] <https://libreinfo.net/wagner-emmanuel-macron>, 28 IX 2023.

⁷⁶ Francja utrzymuje cztery stałe bazy w Afryce: w Senegalu (Dakar), Gabonie (Libreville), Wybrzeżu Kości Słoniowej (Abidżan) i Dżibuti. Oprócz nich zachowuje obecność wojskową w Czadzie (N'Djamena), który pozostaje kluczowym ogniwem francuskiej obecności wojskowej w Afryce i jedynym w Sahelu. Francja wycofała bowiem swoje oddziały wojskowe z Nigru (Niamey) w grudniu 2023 roku, zamykając równocześnie swoją ambasadę w tym kraju.

⁷⁷ *Emmanuel Macron au Gabon: l'ère de la «Françafrique est révolue»*, déclare le président français, Le Monde, 2 III 2023, [online] https://www.lemonde.fr/afrique/article/2023/03/02/emmanuel-macron-a-commence-sa-tournee-africaine-sur-le-theme-de-la-protection-des-forets-au-gabon_6163848_3212.html, 26 IX 2023.

⁷⁸ E. Macron, *Conférence des Ambassadrices et des Ambassadeurs: le discours du Président*, Élysée, 28 VIII 2023, [online] <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2023/08/28/conference-des-ambassadrices-et-des-ambassadeurs-le-discours-du-president-emmanuel-macron>, 28 X 2023.

⁷⁹ *Tamże*; *Pour Emmanuel Macron, la France doit faire preuve d'une «profonde humilité» en Afrique*, France24, 27 II 2023, [online] <https://www.france24.com/fr/france/20230227-la-semaine-diplomatique-d-emmanuel-macron-d%C3%A9di%C3%A9e-%C3%A0-l-afrique>, 15 X 2023.

WNIOSKI

- Region Sahelu i Afryki Zachodniej był dotychczas tradycyjną strefą wpływów (które przetrwały dekolonizację) Francji i promowania interesów francuskich w obszarze dawnych kolonii. Polityczno-wojskowe operacje (Harmattan, Serval, Barkhane) miały przywrócić prestiż i wpływy Francji w regionie, a zamiast stabilizacji doprowadziły do rozproszenia dżihadystów w całym Sahelu i „napędziły” zamachy stanu w Mali, Burkina Faso i Nigerii. Wycofanie misji Barkhane i Takuba stworzyło próżnię wypełnioną natychmiast przez Rosję, która poprzez działalność Grupy Wagnera osłabiła wpływy Francji w Afryce Zachodniej. Francuskiej obecności w regionie nie sprzyjało także zaangażowanie Chin, oferujących obok relacji politycznych i wojskowych istotną pomoc rozwojową. Wycofanie się armii francuskiej z teatru działań w Sahelu i jej prawdopodobne wycofanie się z innych krajów afrykańskich oznacza koniec roli Francji jako „żandarma Afryki” oraz utratę geopolitycznej dywidendy, którą Francja czerpała przez dekady jako rezultat obecności jej sił zbrojnych w Afryce.
- Paryż został zaskoczony powszechną wszechwrogością wobec jego polityki w Afryce, która przejawiała się w szczególności w zerwaniu partnerstw w zakresie bezpieczeństwa w trzech z pięciu krajów G5 Sahel. Sprzeczności wynikające z interesów geopolitycznych Francji i poszukiwanie stabilności na kontynencie afrykańskim budziły „gniew i frustrację”⁸⁰. Pałac Elizejski (polityka afrykańska zawsze była domeną zastrzeżoną Pałacu Elizejskiego), ale także Ministerstwo Sił Zbrojnych i Quai d’Orsay nie były w stanie przewidzieć tego trendu – ani puczów, które nastąpiły w krótkim czasie we francuskojęzycznej Afryce od 2020 roku. Ta „strategiczna niespodzianka” zmusiła francuskie władze od wypracowania zupełnie nowej strategii działania. Niezależnie od tego niepowodzenie w Sahelu doprowadzi prawdopodobnie do utraty legitymizacji Francji jako „advokata” spraw afrykańskich w Radzie Bezpieczeństwa i systemie NZ oraz w organach wielostronnych (G7, G20). Kryzys francuskiej polityki w Afryce będą także chciały zdyskontować Włochy, mające ambicje przejęcia roli „rzecznika spraw afrykańskich” w Europie.
- Polityka afrykańska Francji jest pragmatyczna, toteż prezydent Macron dostosowuje francuską obecność polityczno-wojskową, wykorzystując przy tym afrykańskie organizacje regionalne oraz opierając się na zaangażowaniu europejskim (szczyty UE–Afryka). Francja, która nadal chce pełnić funkcję „pomostu”, przenosi ciężar relacji z Afryką na Europę (odejście od opisywania relacji Afryka–Francja na rzecz formatu Afryka–UE, w którym odgrywałaby rolę pierwszoplanową). Nowe francuskie podejście ma jednak poważną wadę: głęboki spadek zaufania do Paryża. Kluczem do odbudowy wiarygodności Francji będzie zwiększenie pomocy rozwojowej, rozwijanie partnerstw z wybranymi państwami regionu oraz promocja inwestycji francuskich firm w Afryce.

⁸⁰ *Rapport d'information (n°1841) sur les relations entre la France et l'Afrique, L'Assemblée nationale le 8 novembre 2023*, [online] https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/rapports/cion_afetr/l16b1841_rapport-information, 18 XI 2023.

- W latach 2021-2023 Francja utraciła wpływy wojskowe, jakie utrzymywała w państwach G5 Sahel od czasu uzyskanie przez nie niepodległości. Obecność wojskowa na kontynencie („żandarm Afryki”) pozwalała na znaczący wpływ na politykę wewnętrzną tych państw. Jednocześnie retoryka i decyzje podjęte przez prezydenta Macrona o zbudowaniu stosunków z państwami afrykańskimi „na nowo”, opartych na partnerstwie oraz ograniczeniu i zmianie statusu francuskich sił wojskowych, wskazują, że Francja (świadoma utraty swojej pozycji) nie zrezygnuje z obecności w byłych koloniach, które pozostaną obszarem silnych więzi polityczno-wojskowych oraz interesów gospodarczych dawnej metropolii. Przywrócenie większej skuteczności dwustronnej polityce pomocowej powinno być narzędziem przywracania wpływów Francji w Afryce w obliczu konkurencji ze strony Chin i innych państw wschodzących. Francja powinna wykorzystać atuty, których na afrykańskim kontynencie nie mają Chiny, w postaci: popularności języka francuskiego, długoletniej historii współpracy, rozległej sieci ośrodków kulturalnych i francuskich liceów oraz obecności dużej francuskiej diaspory w Afryce.

BIBLIOGRAFIA

- Africa-EU Trade in Goods: €18 Billion Surplus*, Eurostat, 15 XI 2018, [online] <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20181115-1?inheritRedirect=true>.
- Airault P., *France-Algérie: Emmanuel Macron cherche (en vain) à joindre le président Tebboune*, l'Opinion, 9 XI 2021, [online] <https://www.lopinion.fr/international/france-algerie-emmanuel-macron-cherche-en-vain-a-joindre-le-president-tebboune>.
- Aldebert M., *Existait-il une nation algérienne avant la colonisation française?*, Le Figaro, 11 X 2021, [online] <https://www.lefigaro.fr/international/existait-il-une-nation-algerienne-avant-la-colonisation-francaise-20211011>.
- Algérie-France: les appareils militaires français de nouveau autorisés à survoler le territoire*, Jeune Afrique, 17 II 2022, [online] <https://www.jeuneafrique.com/1314681/politique/algerie-france-les-appareils-militaires-francais-de-nouveau-autorises-a-survoler-le-territoire>.
- Antil A., *Coup d'État au Niger: «Il y a un risque de décrochage sécuritaire»*, IFRI, 27 VII 2023, [online] <https://www.ifri.org/fr/espace-media/lifri-medias/coup-detat-niger-y-un-risque-de-decrochage-securitaire>.
- Bazié N., *Wagner «c'est l'assurance vie des régimes défaillants et des putschistes»*, Emmanuel Macron, Libreinfo, 28 II 2023, [online] <https://libreinfo.net/wagner-emmanuel-macron>.
- Bertrand L., Zoghely S., *Le positionnement de la Chine parmi les bailleurs en Afrique subsaharienne*, TrésorEco, no. 292, XI 2021, [online] <https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/6d741555-355a-4b18-94b9-48d2d6e7d0ae/files/d5db3a8d-3b97-4b44-800c-760921e555c5>.
- Boniface P., *La géopolitique. 50 fiches pour comprendre l'actualité*, Paris 2022.
- Bozo F., *La politique étrangère de la France depuis 1945*, Paris 2019.
- Charillon F., *La politique étrangère de la France*, Paris 2011.
- Chemillier-Gendreau M., *Quel avenir politique pour le Mali?*, „Politique étrangère” 2021, no. 4, <https://doi.org/10.3917/pe.214.0133>.

- Dalloz J., *La France et le monde depuis 1945*, Paris 2017.
- Douet M., *Russia's Limited Economic Interests in Africa*, Le Monde, 27 VII 2023, [online] https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2023/07/27/russia-s-limited-economic-interests-in-africa_6068687_19.html.
- Emmanuel Macron au Gabon: l'ère de la «Françafrique est révolue», déclare le président français, Le Monde, 2 III 2023, [online] https://www.lemonde.fr/afrique/article/2023/03/02/emmanuel-macron-a-commence-sa-tournee-africaine-sur-le-theme-de-la-protection-des-forets-au-gabon_6163848_3212.html.
- Hugon P., *La politique économique de la France en Afrique. La fin des rentes coloniales?*, „Politique africaine” 2007/1 (N° 105), <https://doi.org/10.3917/polaf.105.0054>.
- Jabbour J., *La Turquie: une puissance émergente qui n'a pas les moyens de ses ambitions*, „Politique étrangère” 2020, vol. 85, no. 4, <https://doi.org/10.3917/pe.204.0099>.
- Kłosowicz R., *Konteksty dysfunkcyjności państw Afryki Subsaharyjskiej*, Kraków 2017, *Studia nad Rozwojem*.
- L'Afrique, priorité de l'aide publique au développement française, France Diplomatie, V 2021, [online] <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/afrique/l-afrique-priorite-de-l-aide-publique-au-developpement-francaise>.
- L'Algérie interdit le survol de son territoire aux avions militaires français, France24, 3 X 2021, [online] <https://www.france24.com/fr/info-en-continu/20211003-l-alg%C3%A9rie-interdit-le-survol-de-son-territoire-aux-avions-militaires-fran%C3%A7ais>.
- L'Algérie rappelle son ambassadeur en France après des propos critiques d'Emmanuel Macron, France24, 2 X 2021, [online] <https://www.france24.com/fr/afrique/20211002-l-alg%C3%A9rie-rappelle-son-ambassadeur-en-france-pour-consultations>.
- La coopération monétaire entre l'Afrique et la France: le franc CFA, France Diplomatie, XII 2021, [online] <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/afrique/la-cooperation-monnaire-entre-l-afrique-et-la-france-le-franc-cfa>.
- Lagane G., *Questions internationales en fiches*, Paris 2021.
- Le Drian J.-Y., *Déclaration de M. Jean-Yves Le Drian, ministre de l'Europe et des affaires étrangères, en réponse à trois questions sur le Mali, à l'Assemblée nationale, 1er février 2022*, [online] <https://www.vie-publique.fr/discours/283684-jean-yves-le-drian-01022022-mali>.
- Le Drian J.-Y., *Déclaration de M. Jean-Yves Le Drian, ministre de l'Europe et des affaires étrangères, en réponse à une question sur la situation politique au Mali, à l'Assemblée nationale le 11 janvier 2022*, [online] <https://www.vie-publique.fr/discours/283293-jean-yves-le-drian-11012022-mali>.
- Leading Sources of Foreign Direct Investment (FDI) into Africa between 2014 and 2018, Statista, 8 VI 2022, [online] <https://www.statista.com/statistics/1122389/leading-countries-for-fdi-in-africa-by-investor-country>.
- Lefebvre M., *La politique étrangère de la France*, Paris 2019, <https://doi.org/10.3917/puf.lefeb.2019.01>.
- Les chiffres du commerce entre la France et les pays africains (2019), Agence Ecofin, 13 XI 2020, [online] <https://www.agenceecofin.com/multimedia/1311-82426-les-chiffres-du-commerce-entre-la-france-et-les-pays-africains-2019-infographie>.
- Les échanges commerciaux et les investissements entre la France et les pays d'Afrique subsaharienne en 2022, Objectif Afrique, 7 VI 2023, [online] <https://www.tresor.economie>.

- gouv.fr/Articles/2023/06/07/a-la-une-d-objectif-afrique-les-perspectives-economiques-regionales-du-fmi-pour-l-afrique-subsaharienne-en-2023-et-2024.
- Lewis J., *The Coup in Niger and Its Russian Backers*, RDI, 17 VIII 2023, [online] <https://rdi.org/articles/the-coup-in-niger-and-its-russian-backers>.
- Maad A., *How Dependent Is France on Niger's Uranium?*, Le Monde, 4 VIII 2023, [online] https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2023/08/04/how-dependent-is-france-on-niger-s-uranium_6080772_8.html.
- Macron Accuses Russia of Spreading Anti-French Propaganda in Africa, The Telegraph, 21 XI 2022, [online] <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2022/11/21/macron-accuses-russia-spreading-anti-french-propaganda-africa>.
- Macron E., *Conférence des Ambassadrices et des Ambassadeurs: le discours du Président Emmanuel Macron*, Élysée, 28 VIII 2023, [online] <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2023/08/28/conference-des-ambassadrices-et-des-ambassadeurs-le-discours-du-president-emmanuel-macron>.
- Macron E., *Déclaration de M. Emmanuel Macron, Président de la République, sur les relations franco-ivoiriennes, la lutte contre le terrorisme au Sahel et le franc CFA, à Abidjan le 21 décembre 2019*, [online] <https://www.vie-publique.fr/discours/272549-emmanuel-macron-21122019-france-cote-divoire-lutte-contre-terrorisme>.
- Macron E., *Déclaration de M. Emmanuel Macron, Président de la République, sur le rôle des militaires français dans la lutte contre le terrorisme au Mali, à Gao le 19 mai 2017*, [online] <https://www.vie-publique.fr/discours/202860-declaration-de-m-emmanuel-macron-president-de-la-republique-sur-le-ro>.
- Macron E., *Déclaration de presse à l'occasion de l'entretien du Président de la République avec M. Vladimir Poutine, Président de la Fédération de Russie*, Élysée, 19 VIII 2019, [online] <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2019/08/20/declaration-de-presse-demmanuel-macron-president-de-la-republique-avec-vladimir-poutine-president-de-la-federation-de-russie>.
- Macron E., *Discours d'Emmanuel Macron à l'université de Ouagadougou*, Élysée, 28 XI 2017, [online] <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2017/11/28/discours-demmanuel-macron-a-luniversite-de-ouagadougou>.
- Macron E., *Discours du Président de la République la Revue nationale stratégique*, Élysée, 9 XI 2022, [online] <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2022/11/09/a-toulon-le-president-de-la-republique-presente-la-revue-nationale-strategique>.
- Macron E., *Propos liminaires du président de la République à l'occasion de la conférence de presse conjointe à l'issue du sommet du G5 Sahel*, Élysée, 9 VII 2021, [online] <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2021/07/09/conference-de-presse-a-lissue-du-sommet-du-g5-sahel>.
- Maślanka Ł., *Bez wyjscia – Francja wobec sporów z Mali i sytuacji w Sahelu*, PISM, 30 V 2022, [online] <https://www.pism.pl/publikacje/bez-wyjscia-francja-wobec-sporow-z-mali-i-sytuacji-w-sahelu>.
- Maślanka Ł., *Znikający partnerzy: konsekwencje zamachów stanu w Sahelu dla unijnej polityki bezpieczeństwa*, OSW, 2 XI 2023, [online] <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-11-02/znikajacy-partnerzy-konsekwencje-zamachow- stanu-w-sahelu-dla>.

- Mitręga-Niestrój K., *Funkcjonowanie strefy franka CFA – wstęp do krytycznej analizy*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2017, t. 51, nr 4, <https://doi.org/10.17951/h.2017.51.4.247>.
- Młynarski T., *Chiny w Afryce – szansa czy neokolonializm w XXI wieku? Wybrane aspekty chińskiej obecności na kontynencie*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2012, nr 1.
- de Montbrial T., David D., *RAMSES 2020. Un monde sans boussole?*, 4 IX 2019, <https://doi.org/10.3917/dunod.ifri.2019.01>.
- de Montbrial T., Gomart T., *Notre intérêt national. Quelle politique étrangère pour la France?*, Paris 2017.
- Nubukpo K., *Du franc CFA à l'éco en Afrique de l'Ouest*, „Études” 2021, no. 3, <https://doi.org/10.3917/etu.4280.0019>.
- Otlowski T., *Działania grupy Wagnera w Libii i regionie Sahelu po nieudanym „puczu” w Rosji – business as usual?*, Pulaski Policy Paper, no. 33, 4 VIII 2023, [online] <https://pulaski.pl/dzialania-grupy-wagnera-w-libii-i-regionie-sahelu-po-nieudanym-puczu-w-rosji-business-as-usual>.
- Parzymies S., *Czynnik wojskowy w polityce zagranicznej Francji. 1958-1982*, Warszawa 1984.
- Pérouse de Montclos M.-A., *Faut-il négocier avec les djihadistes au Sahel?*, „Politique étrangère” 2020, no. 1, <https://doi.org/10.3917/pe.201.0173>.
- Pérouse de Montclos M.-A., *La politique de la France au Sahel: une vision militaire*, „Hérodote” 2019/1 (N° 172), <https://doi.org/10.3917/her.172.0137>.
- Pour Emmanuel Macron, la France doit faire preuve d'une «profonde humilité» en Afrique*, France24, 27 II 2023, [online] <https://www.france24.com/fr/france/20230227-la-semaine-diplomatique-d-emmanuel-macron-d%C3%A9di%C3%A9e-%C3%A0-l-afrique>.
- Rapport d'information (n°1841) sur les relations entre la France et L'Afrique, L'Assemblée nationale le 8 novembre 2023*, [online] https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/rapports/cion_afetr/l16b1841_rapport-information.
- Traoré A., *UEMOA: La monnaie unique Eco retardée par le Coronavirus?*, La Nouvelle Tribune, 29 IV 2020, [online] https://lanouvelletribune.info/2020/04/uemoa-la-monnaie-unique-retardee-par-le-coronavirus/#google_vignette.

Tomasz MŁYNARSKI – politolog, doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katedrze Stosunków Międzynarodowych INPiSM UJ. Stypendysta l'Institut d'Etudes Politiques w Paryżu oraz Uniwersytetu Sorbony. W latach 2017-2022 ambasador nadzwyczajny i pełnomocny RP w Republice Francuskiej i Księstwie Monako. Specjalizuje się w zagadnieniach dotyczących problematyki polityki zagranicznej Francji oraz bezpieczeństwa energetycznego. Autor monografii i artykułów, między innymi: *Energy Policy Transition – The Perspective of Different States* (2017, współautor), *Energetyka jądrowa wobec globalnych wyzwań bezpieczeństwa energetycznego i reżimu nieprolifacji w erze zmian klimatu* (2016), *Francja w procesie uwspółnotowania bezpieczeństwa energetycznego i polityki klimatycznej Unii Europejskiej* (2013), *Bezpieczeństwo energetyczne w pierwszej dekadzie XXI wieku. Mozaika interesów i geostrategii* (2011).